

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ

Η εκτελεστότητα αποτελεί την υλική έννομη συνέπεια της δικαστικής απόφασης που περατώνει οριστικά και αμετάκλητα έναν δικαστικό αγώνα, αφού επιφέρει μια αλλαγή στον υλικό κόσμο, όπως για παράδειγμα, την αποβολή κάποιου από τη νομή/κατοχή ενός ακινήτου ή τον εξαναγκασμό του σε καταβολή χρηματικής παροχής.³⁶ Στην αρχαία Αθήνα, για να μπορούσε να γινόταν δεκτή μία τέτοια μεταβολή στον υλικό κόσμο, έπρεπε η πόλις, για την ακρίβεια το κυρίαρχο πολιτειακό όργανο, ο αθηναϊκός δῆμος, να δεχόταν να συμβεί η μεταβολή αυτή. Η βούληση του αθηναϊκού δήμου εκφραζόταν στην απόφαση ενός δικαιοδοτικού οργάνου που έκρινε αρμοδίως, οριστικά και αμετάκλητα μία διαφορά. Επίσης, στο περιβάλλον της άμεσης δημοκρατίας, η βούληση του δήμου εκφραζόταν βεβαίως σε ένα ψήφισμα της Εκκλησίας του, όταν ασκούσε δικαιοδοτική αρμοδιότητα. Οποιαδήποτε έκφραση της βούλησης του αθηναϊκού δήμου έπρεπε φυσικά να βρίσκεται εντός του πλαισίου νομιμότητας που ο ίδιος ο αθηναϊκός δῆμος είχε θεσπίσει.

Αντιθέτως, στην Αθηναίων Πολιτεία αναφέρεται και μία περίπτωση, από την οποία συνάγεται ότι με εκτελεστότητα δεν επενδυόταν, τουλάχιστον όχι πια τον τέταρτο αιώνα, μια απόφαση της Βουλής στο πλαίσιο της δικαστικής της αρμοδιότητας και της δυνατότητας που είχε τον πέμπτο αιώνα να επιβάλει πρόστιμα και τη θανατική ποινή. Η αρμοδιότητα αυτή της Βουλής αναγόταν μάλλον στον Κλεισθένη, ίσως είναι και αρχαιότερη³⁷, όπως φαίνεται όμως της αφαιρέθηκε τον τέταρτο αιώνα.³⁸ Η υπόθεση αφο-

³⁶ Κεραμεύς 1986, 297.

³⁷ Βλ. Just 1965, 167 επ.

³⁸ Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, 45, 1: *ἡ δὲ βουλή πρότερον μὲν ἦν κυρία καὶ χρημασιν ζημιῶσαι καὶ δῆσαι καὶ ἀποκτείνειν. καὶ Λυσίμαχον αὐτῆς ἀγαγούσης ὡς τὸν δῆμιον, καθήμενον ἤδη μέλλοντα ἀποθνήσκειν, Εὐμηλίδης ὁ Ἄλωπεκῆθεν ἀφείλετο, οὐ φάσκων δεῖν ἄνευ δικαστηρίου γνώσεως οὐδένα τῶν πολιτῶν ἀποθνήσκειν: καὶ*

ρά τον Λυσίμαχο, τον επονομαζόμενο 'ἀπὸ τοῦ τυπάνου' επειδὴ διέφυγε τη θανάτωση δια αποτυπανισμού, παρόλο που η Βουλή τον εἶχε καταδικάσει σε θάνατο και τον εἶχε ἤδη παραδώσει στον δήμιο για εκτέλεση. Τη στιγμή όμως που ο δήμιος ἦταν ἑτοιμος να τον εκτελέσει παρενέβη ἕνας πολίτης ἀπὸ το δήμο Αλωπεκής, ο Ευμηλίδης, και τον απέσπασε ἀπὸ τον δήμιο λέγοντας ὅτι δεν μπορούσε να επιβληθεῖ θανατικὴ ποινὴ σε βάρος κάποιου πολίτη χωρίς να ἔχει προηγηθεῖ δικαστικὴ κρίση, χωρίς να ἔχει αποφανθεῖ δηλαδή ο αθηναϊκὸς δῆμος. Ἐτσι, ο Λυσίμαχος δικάστηκε τελικῶς ἀπὸ την Ηλιαία και αθωώθηκε. Κατὰ τον Just, η περίπτωση, που τη χρονολογεί σε αρχαιότερη εποχὴ ἀπὸ τον Κλεισθένη, εἶναι ἕνα παράδειγμα εφαρμογῆς της ἐφέσεως, χάρη στην οποία ισχυροποιεῖται ο αθηναϊκὸς δῆμος που ἔχει πλέον την τελευταία λέξη, σε ὅ,τι αφορά την εκτέλεση μιας δικαιοδοτικῆς ἀπόφασης.³⁹

Ο δῆμος ἀφῆρεσε με νόμο ἀπὸ τη Βουλή την αρμοδιότητα να επιβάλλει θανατικὴ και χρηματικὴ ποινὴ και θέσπισε ὅτι εκείνος που θεωρούσε ὅτι εἶχε καταδικασθεῖ ἀδίκως ἀπὸ τη Βουλή, μπορούσε να παραπέμπει την υπόθεση στους θεσμοθέτες για να την εισάγουν προς κρίση στο δικαστήριον ὥστε να ἔχει εντέλει ισχύ μόνον ὅ,τι αποφασίσουν οι δικαστές. Ἀλλά και για κάθε καταδικαστικὴ ἀπόφαση της Βουλῆς που ασκούσε δημοσιονομικὸ ἔλεγχο στους ἄρχοντες μπορούσε να εγερθεῖ ἔφεσις και να παραπεμφθεῖ

κρίσεως ἐν δικαστηρίῳ γενομένης, ὁ μὲν Λυσίμαχος ἀπέφυγεν, και ἐπωνυμίαν ἔσχεν ὁ ἀπὸ τοῦ τυπάνου, ὁ δὲ δῆμος ἀφείλετο τῆς βουλῆς τὸ θανατοῦν και δεῖν και χρήμασι ζημιούν, και νόμον ἔθετο, ἂν τινος ἀδικεῖν ἢ βουλή καταγνῶ ἢ ζημιώση, τὰς καταγνώσεις και τὰς ἐπιζημιώσεις εισάγειν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸ δικαστήριον, και ὃ τι ἂν οἱ δικασταὶ ψηφίσωνται, τοῦτο κύριον εἶναι. (Η Βουλή παλαιότερα ἦταν κυρίαρχη και μπορούσε να επιβάλλει πρόστιμα, φυλάκιση και τη θανατικὴ ποινὴ. Ὅταν κάποτε παρέδωσε στον δήμιο τον Λυσίμαχο και ἐνῶ εκείνος βρισκόταν στη θέση του μελλοθάνατου, τον απέσπασε ἀπὸ εκεί ο Ευμηλίδης ἀπὸ την Αλωπεκὴ διακηρύσσοντας ὅτι κανένας πολίτης δεν πρέπει να θανατώνεται χωρίς δικαστικὴ ἀπόφαση. Ὅταν δικάστηκε η υπόθεση ἀπὸ δικαστήριον, ο Λυσίμαχος αθωώθηκε και επονομάστηκε 'ὁ ἄνθρωπος που γλίτωσε ἀπὸ τον αποτυπανισμό'. Τότε ο δῆμος ἀφῆρεσε ἀπὸ τη Βουλή το δικαίωμα να επιβάλλει θανατικὴ ποινὴ ἢ φυλάκιση ἢ πρόστιμο σε κάποιον για ἀδικη πράξη και ψήφισε νόμο, σύμφωνα με τον οποίο αν η Βουλή επέβαλε ποινὴ ἢ πρόστιμο σε κάποιον για ἀδικη πράξη τότε οι θεσμοθέτες να υπέβαλαν τις καταδίκες και τα πρόστιμα στην κρίση του δικαστηρίου και να ἴσχυε η ἀπόφαση των δικαστῶν). Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 53 επ. με περαιτέρω παραπομπές.

³⁹ Just 1965, 169.

η υπόθεση στο δικαστήριο.⁴⁰ Με τη δυνατότητα της έφεσεως θα ασχοληθούμε και στη συνέχεια.

Τον τέταρτο αιώνα η αθηναϊκή δημοκρατία εμβαθύνεται με βασικό εργαλείο το νόμο που θέτει όρια και στην απόλυτη κυριαρχία του δήμου που δεν παύει πάντως να είναι ο έσχατος κριτής. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται και ο εισαγγελικός νόμος που ψηφίστηκε τον τέταρτο αιώνα και προέβλεπε ότι οι υποθέσεις που εισάγονταν με *εισαγγελίαν* προς κρίση στην Εκκλησία του δήμου παραπέμπονταν πλέον υποχρεωτικά στην Ηλιαία, όπου, παρά το γεγονός ότι και πάλι ο δήμος είναι το κυρίαρχο όργανο που συγκροτεί την Ηλιαία, υπάρχουν ωστόσο κρίσιμες διαφορές στην ακολουθούμενη διαδικασία: Η ψηφοφορία στο δικαστήριο είναι μυστική, σε αντίθεση με την Εκκλησία του δήμου, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται δια χειροτονίας.⁴¹ Η μυστικότητα της ψηφοφορίας αποτελεί εξέλιξη της διαδικασίας διαμόρφωσης της δικανικής κρίσης που διασφαλίζει πληρέστερα την απονομή δικαιοσύνης. Είναι προφανές ότι πιο νηφάλια μπορεί να διαμορφωθεί η δικανική κρίση, όταν αυτό δεν γίνεται υπό την πίεση όχλου, χειραγωγούμενου από δημαγωγούς, αλλά στο πλαίσιο μιας θεσμοθετημένης δικαιοδοτικής διαδικασίας. Άλλωστε, σε μια υπόθεση που δικαζόταν κανονικά κατά την ‘τακτική δικαιοδοτική διαδικασία’, οι διάδικοι μπορούσαν να επικαλεστούν τα αποδεικτικά στοιχεία που συγκεντρώνονταν στη φάση της προδικασίας ενώπιον του άρχοντος και για τα οποία λάμβαναν γνώση και είχαν δικαίωμα να αντικρούσουν ένα προς ένα και να οργανώσουν γενικότερα την άμυνά τους.⁴² Κατά την κύρια διαδικασία ενώπιον των δικαστών, και γενικότερα σε κάθε στάδιο της δίκης, οι διάδικοι είχαν ίσο δικαίωμα να ακουστούν. Οι Ηλιαστές δεσμεύονταν από τον ηλιαστικό

⁴⁰ Αριστοτέλης, ΑΠ 45, 3: *κρίνει δὲ τὰς ἀρχὰς ἢ βουλὴ τὰς πλείστας, καὶ μάλισθ' ὅσαι χρήματα διαχειρίζουσιν: οὐ κυρία δ' ἡ κρίσις, ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον. ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἰδιώταις εἰσαγγέλλειν ἢν ἂν βούλωνται τῶν ἀρχῶν μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις: ἔφεσις δὲ καὶ τούτοις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐὰν αὐτῶν ἢ βουλὴ καταγνῶ.* (Η Βουλή κρίνει και τους άρχοντες και κυρίως εκείνους που διαχειρίζονται χρήματα. Η κρίση της δεν είναι κυρίαρχη, αλλά μπορεί να εφεσβληθεί στο δικαστήριο. Επιτρέπεται σε ιδιώτες να εγείρουν εισαγγελία για οποιονδήποτε επιθυμούν από τους άρχοντες για μη εφαρμογή νόμου: και αυτοί, αν τους καταδικάσει η Βουλή, μπορούν να προσφύγουν στο δικαστήριο με έφεση). Βλ. Carey 2010, 68.

⁴¹ Αριστοτέλης ΑΠ, 68 επ. Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 194 επ.

⁴² Βλ. για το δικαίωμα της εκατέρωθεν ακροάσεως και στο στάδιο της προδικασίας και γενικότερα για την ισότητα των όπλων των διαδίκων: Παπακωνσταντίνου 2012-2013, 37 επ., υποσ. 1, 46 επ.

όρο που τους επέβαλε την αρχή 'μηδενί δίκην δικάσης πριν άμφοϊν μϑθον άκούσης'. Έτσι, με εκτελεστότητα επενδύονταν οι αποφάσεις του αθηναϊκού δήμου, όταν αυτός ασκούσε δικαιοδοτική αρμοδιότητα στην Ηλιαία.

Δεδομένου ότι και τα φονικά δικαστήρια, ο Άρειος Πάγος κατ' αρχήν, του οποίου μέλη συγκροτούσαν κατά πάσα πιθανότητα τις συνθέσεις και των υπολοίπων, συγκροτούνταν από τους διατελέσαντες εννέα άρχοντες (κληρωτούς πλέον από τα μέσα του πέμπτου αιώνα), ήταν και εκεί αντι-πρόσωποι του αθηναϊκού δήμου που ασκούσαν δικαιοδοτική αρμοδιότητα, των οποίων οι αποφάσεις επενδύονταν επίσης με εκτελεστότητα. Μετά από τη μεταρρύθμιση επί άρχοντος Ευκλείδη και το ψήφισμα Τεισαμενού το 403, ο Άρειος Πάγος αναβαθμίζεται ξανά πολιτικά, του ανατίθεται η εποπτεία της τήρησης των νόμων και ασκεί αστυνομικά και ανακριτικά καθήκοντα και σε άλλες υποθέσεις πέρα από τις ανθρωποκτονίες.⁴³ Ο Άρειος Πάγος είχε τη δυνατότητα σε συγκεκριμένες υποθέσεις να διεξάγει κατ'ε-ντολή της Εκκλησίας του δήμου ανάκριση και να εκδίδει μία άπόφασιν.

Είναι χαρακτηριστική η ανάμιξη του Αρείου Πάγου στην υπόθεση της Νεαίρας, όπως την πληροφορούμαστε από το λόγο του Δημοσθένη (Απολλοδώρου) (59) κατά Νεαίρας, για την ακρίβεια της κόρης της Φανούς, που παρ'όλο που δεν ήταν Αθηναία δόθηκε ως σύζυγος στον Θεογένη και ανέλαβε στο πλευρό του το ρόλο της βασιλίννας, όταν εκείνος έγινε άρχων βασιλεύς.⁴⁴ Μετά τη μάχη της Χαιρώνειας (338), ο Άρειος Πάγος αναδεικνύεται

⁴³ Wallace 1989, 115 επ., 135. Βλ. και Harris 2013, 47. Ο Άρειος Πάγος βεβαίως δεν είναι πλέον, και ήδη από τα μέσα του πέμπτου αιώνα, 'προπύργιο της αριστοκρατίας, δεδομένου ότι όλοι οι πολίτες, ανεξαρτήτως εισοδηματικής τάξης και καταγωγής, έχουν πρόσβαση και στα ανώτατα αρχοντικά αξιώματα, μετά δε τη λήξη της θητείας τους συμμετέχουν στη σύνθεση του Αρείου Πάγου. Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 81. Δείναρχος (1) κατά Δημοσθένους, 62: *άλλά μὴν πρότερον ἔγραψας σύ, ὦ Δημοσθένες, κατά πάντων τούτων και τῶν άλλων Αθηναίων κυρίαν εἶναι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν κολάσαι τὸν παρὰ τοὺς νόμους πλημμελοῦντα, χρωμένην τοῖς πατρίοις νόμοις.* (αλλά εσύ παλαιότερα Δημοσθένη δεν πρότεινες η βουλή του Αρείου Πάγου να είναι κυρίαρχη σε όλους αυτούς και τους άλλους Αθηναίους και να τιμωρεί όποιον παραβαίνει τους νόμους, εφαρμόζοντας τους πατριούς νόμους;..)

⁴⁴ Δημοσθένης (Απολλόδωρος) (59) κατά Νεαίρας, 73: *και αὐτη ἡ γυνὴ ἡμῖν ἔθνε τὰ ἄρρητα ἱερὰ ὑπὲρ τῆς πόλεως, και εἶδεν ἅ οὐ προσῆκεν αὐτὴν ὄραν ξένην οὔσαν, και τοιαύτη οὔσα εἰσῆλθεν οἱ οὔδεις άλλος Αθηναίων τοσούτων ὄντων εἰσέρχεται άλλ' ἢ ἡ τοῦ βασιλεύς γυνή, ἐξώρκωσέν τε τὰς γεραρὰς τὰς ὑπηρετούσας τοῖς ἱεροῖς, ἐξεδόθη δὲ τῷ Διονύσῳ γυνή, ἔπραξε δὲ ὑπὲρ τῆς πόλεως τὰ πάτρια τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, πολλὰ και ἅγια και ἀπόρρητα. ἅ δὲ μηδ' ἀκούσαι πᾶσιν οἷόν τ' ἔστιν,*

σε προπύργιο της δημοκρατίας πλέον, ασκώντας αρμοδιότητες ανακριτικές και δικαιοδοτικές, αλλά και την εποπτεία της εκτέλεσης των ποινών που επέβαλε.⁴⁵

Οι αρμοδιότητες του Αρείου Πάγου, όπως άλλωστε και της Βουλής των πεντακοσίων που επόπτευε για παράδειγμα την είσπραξη προστίμων και δημοσιονομικών οφειλών, συνέβαλαν κατά τον Harris ουσιωδώς στην επιβολή της τάξης και στη δημιουργία ενός αισθήματος ασφάλειας στους Αθηναίους πολίτες.⁴⁶

I. Η απόφαση που περατώνει μια διαφορά ως εκτελεστός τίτλος

Σκοπός κάθε δικαιοδοτικής διαδικασίας είναι η έκδοση μιας απόφασης που θα αποτελεί τίτλο εκτελεστό, με βάση τον οποίο ο αιτών που κέρδισε τον δικαστικό ή διαιτητικό αγώνα θα μπορεί να προβεί σε ικανοποίηση της απαίτησής του. Η εκτέλεση της δικαστικής ή διαιτητικής απόφασης ονομάζεται 'πράξις'⁴⁷ και επιφέρει μια αλλαγή στον υλικό κόσμο. Η αλλαγή αυτή που πραγματοποιείται σε εκτέλεση μιας δικαστικής απόφασης στην

πῶς ποιῆσαι γε τῇ ἐπιτυχούσῃ εὐσεβῶς ἔχει, ἄλλως τε καὶ τοιαύτῃ γυναικὶ καὶ τοιαῦτα ἔργα διαπεπραγμένη; (Η γυναίκα αυτή πραγματοποίησε τις απόκρυφες ιερές θυσίες υπέρ της πόλεως και είδε πράγματα που δεν της επιτρεπόταν να δει, αφού ήταν ξένη. Εισήλθε σε χώρους όπου δεν μπαίνει κανένας από τους τόσο πολλούς Αθηναίους, εκτός από τη σύζυγο του βασιλέως, ὀρκισε τις αξιοσέβαστες ιέρειες που υπηρετούσαν στα ιερά, δόθηκε σαν σύζυγος στον Διόνυσο, τέλεσε για λογαριασμό της πόλης τις πατροπαράδοτες ιεροτελεστίες προς τους θεούς, που είναι πολλές και άγιες και απόκρυφες. Πώς είναι δυνατόν αυτά που ούτε να ακούσουν ὅλοι επιτρέπεται, να τα τελήσει ευσεβῶς τέτοια γυναίκα, που έχει κάνει τέτοιες πράξεις;). Ο Κάππαρης 2008, 19 επ., αναδεικνύει το γεγονός της δευτερογαμίας της Φανούς.

⁴⁵ Βλ. για παράδειγμα σε Αισχίνη (3), 252: *..ὡς προδότης τῆς πατρίδος αὐθήμερόν ὑπὸ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς θανάτῳ ἐξημιώθη..* Schubert 2000, 63 επ.

⁴⁶ Harris 2013, 49.

⁴⁷ Για την ορολογία με παραπομπή σε επιγραφικό υλικό βλ. Bravo (1980), 702 επ.: Ο όρος 'πράξις' ως τεχνικός περιγράφει την ενέργεια ενός προσώπου να υλοποιήσει κάτι που δικαιούται, να απαιτήσει ως δικαιούχος μια παροχή. Ο όρος χρησιμοποιείται επίσης και όταν η απαίτηση εκείνου που δικαιούται να απαιτήσει μια παροχή δεν ικανοποιείται, οπότε ο δικαιούχος αναγκάζεται να ικανοποιήσει την απαίτησή του π.χ. μέσω ιδιοποίησης του πράγματος που του είχε δοθεί ως εμπράγματη ασφάλεια κατά τη σύναψη της σύμβασης με ἔμβασιν ἢ ἔμβατεία στη νομή/κατοχή του πράγματος, ἢ προβαίνοντας σε πράξεις εκτέλεσης, όπως π.χ. κατάσχεση περιουσιακών αντικειμένων (ο τεχνικός όρος είναι 'ἐνεχυρασία'). Στη δεύτερη περι-

αρχαία Αθήνα γινόταν σε πολλές περιπτώσεις με τις ίδιες δυνάμεις του νικησαντος διαδίκου, υπό την επιτήρηση όμως της αρχής, προκειμένου να μην παραβιαστούν τα όρια της νομιμοποιημένης αυτοδικίας που επέτρεπε η απόφαση.⁴⁸

1. Η δικαστική απόφαση

Η πόλις ανέχεται την αυτοδικία, μόνον στο βαθμό που αυτή εξυπηρετεί τους σκοπούς της. Σε διαφορετική περίπτωση, όταν δεν υπάρχει νομιμοποίηση, η αυτοδικία δεν μπορεί να γίνεται ανεκτή, η βία πρέπει να καταγγέλλεται.⁴⁹

Στο λόγο του Δημοσθένη (47) κατά Ευέργου και Μνησιβούλου, καταγγέλλονται τρίτα πρόσωπα (ο Ευέργος και ο Μνησίβουλος) που επιχειρούν κατάσχεση χωρίς να έχουν νομιμοποίηση, αφού δεν ενεπλάκησαν οι ίδιοι ως διάδικοι σε δικαστική διαμάχη με τον καταγγέλλοντα (είναι συγγενείς του Θεοφήμου, με τον οποίο είχε δικαστική διένεξη ο καταγγέλλων) και δεν έχουν κατά συνέπεια οι ίδιοι κάποιον εκτελεστό τίτλο στα χέρια τους, άρα παρανομούν.⁵⁰ Ο λόγος του Δημοσθένη (47) κατά Ευέργου και Μνησιβούλου (αμφισβητείται ότι είναι του Δημοσθένη, βλ. Αρποκρατίωνα) παρέχει σημαντικές, και ίσως τις περισσότερες, πληροφορίες σχετικά με την επίστευση αναγκαστικής εκτέλεσης στην Αρχαία Αθήνα. Εκφωνήθηκε λίγο πριν τα μέσα του τετάρτου αιώνα, σε μια εποχή οικονομικής δυσπραγίας για την Αθήνα που είχε να αντιμετωπίσει και ταραχές στις ευβοϊκές πόλεις

πτωση της κατάσχεσης, εάν ο τελικός οφειλέτης εκπληρώσει τελικώς την παροχή, ο δανειστής του επιστρέφει το κατασχεθέν.

⁴⁸ Βλ. Νάκος 1991, 142 επ. Τρωιάνος – Βελισσαροπούλου-Καράκωστα 2010, 32 επ.

⁴⁹ Η 'δυναμική της βίας' σε ορισμένο χρόνο και χώρο καθορίζεται με βάση τόσο την ανοχή συγκεκριμένων μορφών βίας, όσο και την ευαισθησία απέναντι σε συγκεκριμένη ποινική αντιμετώπισή τους σε συλλογικό (κοινωνικό) επίπεδο: Αρχιμανδρίτου 2019, 7.

⁵⁰ Δημοσθένης (47) κατά Ευέργου και Μνησιβούλου, 53: *Ευεργός τε ούτοσι ὁ ἀδελφός ὁ Θεοφήμου καὶ Μνησίβουλος κηδεστής αὐτοῦ, οἷς οὐδεμίαν δίκην ὠφλήκειν οὐδὲ προσῆκεν αὐτοὺς ἄπτεσθαι τῶν ἐμῶν οὐδενός, εἰσελθόντες ἐπὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά ἐξεφορήσαντο ὅσα ἔτι ὑπόλοιπά μοι ἦν σκευὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ...* (ο Ευέργος από 'δω, ο αδερφός του Θεοφήμου και ο Μνησίβουλος, ο γαμπρός του, από τους οποίους δεν είχα χάσει δίκη και οι οποίοι δεν είχαν κανένα δικαίωμα να αγγίξουν την περιουσία μου, εισέβαλαν στα διαμερίσματά της γυναίκας μου και των παιδιών μου και έβγαλαν έξω όσα έπιπλα μου είχαν απομείνει).

και γενικότερα κλονισμό της αθηναϊκής συμμαχίας, από τον οποίο επωφελείτο ο Φίλιππος. Ο πόλεμος ήταν πάντα παρών. Μέσα σε αυτό το κλίμα, λειτουργίες όπως η τριηραρχία, η υποχρέωση δηλαδή που η πόλις ανέθετε στους ευπορότερους πολίτες να επανδρώσουν, να εξοπλίσουν, να διοικήσουν μια τριήρη για έναν χρόνο, είχαν καίρια σημασία. Ωστόσο, ήταν συχνό το φαινόμενο, ένας τριηραρχος να αντιμετωπίζει προβλήματα με τον προκάτοχό του, σε ό,τι αφορούσε την παράδοση του εξοπλισμού του πλοίου που παραδιδόταν από τον προηγούμενο στον επόμενο τριηραρχο. Οι σχετικές διαφορές επιλύονταν με ειδική διαδικασία ενώπιον των *ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων*. Στον συγκεκριμένο λόγο, ο ενάγων ομιλητής είναι διατελέσας τριηραρχος. Υπήρχε ψήφισμα της Εκκλησίας του δήμου, στη συνέχεια και της Βουλής, που υποχρέωνε όσους είχαν αναλάβει τριηραρχία να διεκδικήσουν με κάθε τρόπο τα παραδοτέα από τους προκατόχους τους. Ο Θεόφημος, προκάτοχος του ομιλητή στην τριηραρχία, προφανώς δεν συμμορφωνόταν, οπότε ο ομιλητής προέβη σε αναγκαστική εκτέλεση. Στην αρχή έδρασε αυτοδικώς, ο Θεόφημος όμως αντιστάθηκε και υπήρξε μεταξύ τους συμπλοκή. Ο ομιλητής κατέφυγε στη Βουλή με *εἰσαγγελίαν*, ήρθε δε σε συμβιβασμό με τον Θεόφημο. Μετά την άσκηση των καθηκόντων του ως τριηράρχου διώκει τον Θεόφημο με *δίκην αἰκείας* για τη μεταξύ τους συμπλοκή, εκείνος όμως ανταπαντά επίσης με *δίκην αἰκείας*, κατορθώνει μάλιστα να εκδικαστεί η δική του πρώτη και την κερδίζει χάρη στην κατάθεση των Ευέργου και Μνησιβούλου, τους οποίους τώρα ο ομιλητής διώκει με *δίκην ψευδομαρτυρίων*, στο πλαίσιο της οποίας εκφωνεί και τον παρόντα λόγο εξιστορώντας όλη την προϊστορία της μεταξύ τους διένεξης. Ο ομιλητής είχε ηττηθεί στη *δίκην αἰκείας* και όφειλε συγκεκριμένο χρηματικό ποσό στον Θεόφημο. Παρά το γεγονός ότι ο ομιλητής είχε δηλώσει πρόθυμος να καταβάλει το χρηματικό ποσό και δεν είχε περιέλθει σε υπερημερία, ο Θεόφημος έστειλε δικούς του ανθρώπους, τον Ευέργο και Μνησίβουλο, που έδρασαν χωρίς καμία νομιμοποίηση και προέβησαν σε πράξεις αρπαγής στο αγρόκτημα του ομιλητή, εισήλθαν παράνομα στην οικία του ενώ ο ίδιος ήταν απών, κατάσχισαν την οικοσκευή και τραυμάτισαν θανάσιμα τη γριά παραμάννα του.

Το ζήτημα βεβαίως που τίθεται αφορά την αποτελεσματικότητα της εμπιστοσύνης που η πόλις επεδείκνυε προς τους πολίτες της, θεωρώντας ότι αυτοί μόνοι τους, υπό την επίβλεψη απλώς ενός εκπροσώπου της πόλεως στο ρόλο, στην ουσία, του μάρτυρος που η παρουσία του νομιμοποιούσε στην πράξη την αυτοδικία, μπορούσαν να προβαίνουν σε εκτέλεση

των δικαστικών αποφάσεων που συνεπάγονταν μεταβολές στην υλική πραγματικότητα και τη διαμόρφωναν με βάση το πρόσταγμα του νόμου.

Κατά πόσο όμως ήταν οι πολίτες σε θέση να μην παρεκτρέπονται και να μην χρησιμοποιούν βία, και, από την άλλη πλευρά, κατά πόσο εκείνοι που έπρεπε να ανεχθούν ψύχραιμα τη σε βάρος τους εκτέλεση θα παρέμεναν μέσα στα όρια του νόμου και δε θα οδηγούνταν σε μία ανακύκλιση της βίας;

Από τις μαρτυρίες που σώζονται στις πηγές (ο λόγος του Δημοσθένη κατά Ευέργου και Μνησιβούλου που προαναφέραμε αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα), φαίνεται ότι η πόλις δύσκολα μπορούσε να ελέγξει το ενδεχόμενο χρήσης βίας εμπιστευόμενη το έργο της εκτέλεσης των αποφάσεων της στους ίδιους τους πολίτες. Και ακόμη παραπέρα, το γεγονός ότι η απονομή της δικαιοσύνης γινόταν από πολίτες που διαμόρφωναν δικανική πεποίθηση χωρίς εχέγγυα απροσωποληψίας, στο πλαίσιο ενός συστήματος που αναγνώριζε κυριαρχία στις αποφάσεις του δήμου και δεν προέβλεπε μηχανισμούς επανεξέτασης μιας υπόθεσης παρά μόνον κατ'εξάιρεση, καθιστούσε το ενδεχόμενο αυτό, της χρήσης και ανακύκλισης της βίας, υπαρκτό.

Η απόφαση ενός δικαιοδοτικού οργάνου της πόλεως εξέφραζε σε κάθε περίπτωση τη βούληση του αθηναϊκού δήμου ως προς τη διαμόρφωση μιας έννομης κατάστασης που έπρεπε να μπορούσε να γινόταν σεβαστή από όλους.

2. Η διαιτητική απόφαση

Η διαιτησία αποτελεί μια διαχρονική πρακτική, έναν από τους αρχαιότερους και δημοφιλέστερους τρόπους εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών. Η συμφωνία των μερών να προσφύγουν σε έναν κοινής αποδοχής, κατά τεκμήριο αμερόληπτο κριτή, αλλά και η πίεση του κοινωνικού ελέγχου που ενδυνάμει ασκείται από την ευρύτερη κοινότητα να τηρήσουν τη συμφωνία τους, αναγκάζει τα μέρη να αποδεχθούν και να εκτελέσουν την απόφαση του αμερόληπτου κριτή.⁵¹

Η άσκηση κοινωνικής πίεσης πάντως δεν επαρκούσε προφανώς για την αποτροπή της αυτοδικίας, η οποία εξακολουθούσε να υπάρχει: Τα μέλη μιας κοινότητας θα έτειναν γενικώς να υλοποιούν δια της βίας ό,τι θεωρούσαν αυθαίρετα ως δικαίωμά τους και κυρίως απέναντι σε κάποιον αδύ-

⁵¹ Vélissaropoulos-Karakostas 2000, 10.

ναμο ‘ανταγωνιστή’.⁵² Όπως θα δούμε στη συνέχεια των κεφαλαίων, η παραβίαση των ορίων που η πόλις με τις αποφάσεις της έθετε στη χρήση αυθαίρετης βίας και αυτοδικίας, μπορούσε υπό συγκεκριμένες περιστάσεις, να υπαχθεί στην έννοια της ὕβρεως και να διωχθεί ως τέτοια.

Η προσφυγή σε ιδιωτική διαιτησία δεν αποτελούσε πολιτειακό δικαιοδοτικό θεσμό. Η λειτουργία της συνδεόταν αποκλειστικά με τη συμφωνία των μερών. Από τη συμφωνία των μερών, απέρρευε η ‘νομιμοποίηση’ του ιδιώτη διαιτητή να διαιτητεύσει.⁵³ Επομένως, τόσο η δεσμευτικότητα της απόφασης του ιδιώτη διαιτητή, όσο και η εκτελεστότητά της κρίνονταν με βάση τη δική τους εκπεφρασμένη βούληση.

Μια τομή ωστόσο χαράσσει ο ‘τῶν διαιτητῶν νόμος’ που ψηφίστηκε μάλλον στα τέλη του πέμπτου, αρχές τέταρτου αιώνα, στον οποίο γίνεται αναφορά στο λόγο του Δημοσθένη (21) κατά Μειδίου.⁵⁴

Ο ‘τῶν διαιτητῶν νόμος’, όπως γίνεται δεκτό στη βιβλιογραφία, αφορά στην ιδιωτική διαιτησία (προκύπτει από τη φράση ‘διαιτητὴν ἐλέσθαι’ που δείχνει ότι τα μέρη επιλέγουν τον διαιτητή), παρόλο που η αναφορά σε αυτόν παρεμβάλλεται σε λόγο που αφορά μία περίπτωση δημόσιας διαιτησίας, γεγονός που έδωσε αφορμή για αμφισβήτηση τόσο της γνησιότητας, όσο και της χρονολόγησης του νόμου.⁵⁵ Ο νόμος έρχεται να περιβάλλει με το κύρος του τον θεσμό της ιδιωτικής διαιτησίας. Ο ιδιώτης διαιτητής επιλέγεται μεν από κοινού από τα μέρη που συμφωνούν να του ‘επιτρέψουν’

⁵² Wolff 1946, 33, 85.

⁵³ Παπακωνσταντίνου 2015, 151.

⁵⁴ Δημοσθένης (21), Κατά Μειδίου περί του κονδύλου, 94: *Ἐάν δε τινες περί συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἐλέσθαι ὄντινούν, ἐξέστω αὐτοῖς αἰρεῖσθαι ὃν ἂν βούλωνται διαιτητὴν ἐλέσθαι, ἐπειδάν δ’ ἔλονται κατὰ κοινόν, μενέτωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διαγνωσθεῖσι, και μηκέτι μεταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ’ ἕτερον δικαστήριον ταῦτα ἐγκλήματα, ἀλλ’ ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ του διαιτητοῦ κύρια.* (Εάν λοιπόν μερικοί αμφισβητούν μεταξύ τους υποχρεώσεις από ιδιωτικά συμβόλαια και επιθυμούν να εκλέξουν οποιονδήποτε διαιτητή, να τους επιτρέπεται να εκλέγουν όποιο επιθυμούν, όταν δε τον εκλέξουν από κοινού, να εμμένουν σε όσα διαγνωσθούν από αυτόν και να μη μεταφέρουν πλέον τα ίδια αιτήματα παροχής έννομης προστασίας που ήδη έχουν κριθεί από εκείνον σε άλλο δικαστήριο, αλλά να έχουν ισχύ τα κριθέντα από τον διαιτητή).

⁵⁵ Κατά την Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 67 επ., ίσως λόγω συγχύσεως μεταξύ των δύο μορφών διαιτησίας, να παρεμβλήθηκε από κάποιον γραφέα μεταγενέστερης εποχής. Βλ. ήδη και Lipsius 1905, 221 υποσ. 4. Μια σημαντική μερίδα στη βιβλιογραφία απορρίπτει τη γνησιότητα του νόμου κυρίως με βάση το επιχείρημα της χρήσης μεταγενέστερων γλωσσικών τύπων. Βλ. με σύνοψη της βιβλιογραφίας: Scafuro 1997, 124.

να επιλύσει τη διαφορά τους, η απόφασή του ωστόσο καθίσταται πλέον εκ του νόμου δεσμευτική και εκτελεστή. Στη συνέχεια της ενότητας θα προσεγγίσουμε τους λόγους που κατά τη διάρκεια του τετάρτου αιώνα (εάν ευσταθεί η χρονολόγηση του νόμου στην κλασική εποχή) οδήγησαν τον αθηναϊκό δήμο σε μία τέτοια επιλογή, να ρυθμίσει δηλαδή με νόμο την ιδιωτική διαιτησία.

Από το λόγο του Ισοκράτη (52) προς Καλλίμαχον παραγραφή προκύπτει ότι μπορούσε κάποιος διάδικος να προβάλει ένσταση επικαλούμενος ότι η υπόθεση είχε ήδη αποτελέσει αντικείμενο ιδιωτικής διαιτησίας και να ανακόψει έτσι την εισαγωγή της στο δικαστήριο λόγω ‘δεδικασμένου’ (στη συγκεκριμένη περίπτωση με *διαμαρτυρίαν*).⁵⁶ Η ιδιωτική διαιτησία παρουσίαζε πλεονεκτήματα στην επίλυση ιδιωτικών διαφορών έναντι της δημόσιας που θα αναλύσουμε αμέσως στη συνέχεια. Το γεγονός ότι κάποια στιγμή οι αποφάσεις της επενδύονται με εκτελεστότητα βάσει νόμου, κατέστησε αναγκαία βεβαίως τη διασφάλιση μιας στοιχειώδους αντικειμενικής ισότιμης αντιμετώπισης των διαδίκων με όρους πλέον της πόλεως.

Σε ιδιωτική διαιτησία μπορούσαν να υπαχθούν μόνον ιδιωτικές διαφορές. Την επίλυση διαφορών που προέκυπταν από την τέλεση κάποιου εγκλήματος ή υποθέσεων, στις οποίες διακυβεύονταν κάποιο συμφέρον της πόλεως, η σταδιακά οργανούμενη πολιτικά κοινότητα την είχε αναθέσει ήδη από την εποχή του Δράκοντος σε θεσμοθετημένα δικαιοδοτικά όργανα, με βάση θεσπισμένες διαδικασίες. Ωστόσο, μερικούς αιώνες αργότερα, κατά πάσα πιθανότητα στις αρχές του τετάρτου αιώνα το 403/402 κατά τη μεταρρύθμιση επί άρχοντος Ευκλείδη⁵⁷, η πόλις προβαίνει, όπως είπαμε, σε ρύθμιση και της ίδιας της ιδιωτικής διαιτησίας, μάλλον στο πλαίσιο προσπάθειας για αποσυμφόρηση της Ηλιαίας, σε συνδυασμό με την εισαγωγή του θεσμού της δημόσιας διαιτησίας.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι για ποιον λόγο, αφού ρυθμίστηκε η ιδιωτική διαιτησία με νόμο, εισήχθη και ο θεσμός της δημόσιας (ή μήπως προηγήθηκε;) και ποια ήταν σε κάθε περίπτωση η διαφορά μεταξύ των δύο ειδών διαιτησίας. Στο ερώτημα αυτό θα επιχειρηθεί να δοθεί απάντηση στη συνέχεια.

⁵⁶ Για ανάλυση του λόγου, σε ό,τι αφορά τη διαμαρτυρία και την παραγραφή, βλ. Παπακωνσταντίνου 2015, 109 επ.

⁵⁷ Karabélias 1995, 137, Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 62, Τρωιάνος / Βελισσαροπούλου-Καράκωστα 2010, 28 επ.

Η δημόσια διαιτησία ήταν θεσμός της πόλεως. Οι δημόσιοι διαιτητές κληρώνονταν από καταλόγους πολιτών εξήντα ετών που ήταν υποχρεωμένοι να αποδεχθούν την ιδιότητα αυτή επί ποινή ατιμίας, εκτός αν είχαν κληρωθεί σε άλλο αξίωμα ή απουσίαζαν εκτός πόλεως.⁵⁸ Οι δημόσιοι διαιτητές επέλυαν διαφορές που υπάγονταν στην αρμοδιότητα των Τεσσαράκοντα (δηλαδή περιουσιακές διαφορές που δεν ήταν έμμηνοι, ούτε διαδικασίαι⁵⁹), όταν αυτές ξεπερνούσαν το ύψος των δέκα δραχμών. Οι δημόσιοι διαιτητές στους Τεσσαράκοντα κατά κάποιο τρόπο ‘αναφέρονταν’, αφού οι Τεσσαράκοντα έκαναν τις κληρώσεις των διαιτητών, ‘ανέθεταν’ τις σχετικές υποθέσεις που έπρεπε να διαγνώσουν και, όταν οι διαιτητές ολοκλήρωναν τη διαδικασία, στην περίπτωση που κάποιος από τους αντιδίκους ασκούσε έφεσιν και έδινε έτσι συνέχεια στην υπόθεση, πάλι στους Τεσσαράκοντα παρέδιδαν όλο το υλικό της υπόθεσης και την απόφασή τους, ώστε εκείνοι να εισάγουν τελικώς την υπόθεση στο δικαστήριο.⁶⁰ Η δεσμευτικότητα της απόφασης των δημοσίων διαιτητών πήγαζε από το

⁵⁸ Αριστοτέλης ΑΠ, 53, 4: *διαιτηται δ' εἰσὶν οἷς ἂν ἐξηκοστὸν ἔτος ᾗ. ... § 5: τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπώνυμων λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἅς ἕκαστος διαιτῆσει· καὶ ἀναγκαῖον ἅς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτας ἐκδιαιτᾶν. ὁ γὰρ νόμος, ἂν τις μὴ γένηται διαιτητῆς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης, ἄτιμον εἶναι κελεύει, πλὴν ἔάν τύχῃ ἀρχὴν ἀρχῶν τινὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἢ ἀποδημῶν: οὗτοι δ' ἀτελεῖς εἰσὶ μόνοι. (Διαιτητές γίνονται οι πολίτες που έχουν συμπληρώσει το πεντηκοστό ένατο έτος της ηλικίας τους... § 5: Οι Τεσσαράκοντα λαμβάνουν την τελευταία στήλη από αυτές και μοιράζουν τις υποθέσεις μεταξύ των πολιτών που είναι εγγεγραμμένοι εκεί και με κλήρο ορίζουν ποιά από αυτές πρέπει ο καθένας να δικάσει. Και είναι αναγκαίο ο καθένας να αποφανθεί για τις υποθέσεις που του κληρώθηκαν. Γιατί ο νόμος ορίζει ότι κάθε πολίτης αφού φθάσει στην απαιτούμενη ηλικία και δεν εκπληρώνει τα διαιτητικά του καθήκοντα, τιμωρείται με στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων, εκτός εάν τύχει εκείνο το διάστημα να έχει κάποιο δημόσιο αξίωμα ή να απουσιάζει εκτός πόλεως. Μόνον αυτοί απαλλάσσονται από την ποινή). Just 1965, 208 επ.*

⁵⁹ Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 66.

⁶⁰ Αριστοτέλης ΑΠ, 53, 1: *... καὶ τὰ μὲν ἥ μεχρι δέκα δραχμῶν αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζουσιν, τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς διαιτηταῖς παραδιδόασιν· οἱ δὲ παραλαβόντες, § 2: ἔάν μὴ δύνωνται διαλύσαι, γινώσκουσι, κἂν μὲν ἀμφοτέροις ἀρέσκη τὰ γνωσθέντα καὶ ἐμμένουσιν, ἔχει τέλος ἡ δίκη. ἂν δ' ὁ ἕτερος ἐφῆ τῶν ἀντιδίκων εἰς τὸ δικαστήριον, ἐμβalόντες τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς προκλήσεις καὶ τοὺς νόμους εἰς ἐχίνους, χωρὶς μὲν τὰς τοῦ διώκοντος, χωρὶς δὲ τὰς τοῦ φεύγοντος, καὶ τούτους κατασημνήσαντες, παραδιδόασιν τοῖς δ' τοῖς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζουσιν. οἱ δὲ παραλαβόντες εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον, τὰ μὲν ἐντὸς χιλίων εἰς ἓνα καὶ*

νόμο. Έτσι, αν τα μέρη δήλωναν ότι ‘εμμένουν’ στην απόφαση του διαιτητή και δεν επιθυμούσαν να εγείρουν *ἔφεςιν*, η διαιτητική απόφαση καθίστατο άνευ ετέρου εκτελεστή. Ο όρος ‘εμμένειν’ λειτουργούσε δηλαδή ως ρήτρα πρόσδοσης εκτελεστότητας σε μια διαιτητική απόφαση. Εισάγοντάς την στην απόφαση, τα μέρη δεσμεύονταν ότι θα συμμορφώνονταν προς την απόφαση.⁶¹ Αμέσως με την έκδοση της διαιτητικής απόφασης τα μέρη έπρεπε να δηλώσουν αν την αποδέχονταν («εμμένειν τῇ διαίτη») ή όχι. Στη δεύτερη περίπτωση, η υπόθεση παραπεμπόταν στην Ηλιαία (‘ἐφιέναι εἰς τὸ δικαστήριον’). Επρόκειτο για έφεση όχι με την έννοια της παραπομπής σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, αλλά με την έννοια της παραπομπής στην κρίση του δικαστηρίου.⁶² Εάν πάντως η απόφαση της δημόσιας διαιτησίας γινόταν δεκτή από τα μέρη, ήταν δεσμευτική και εκτελεστή και παρήγαγε δεδικασμένο.⁶³ Σε περίπτωση εκ νέου έγερσης ενδίκου βοηθήματος για την ίδια υπόθεση μεταξύ των ίδιων διαδίκων, μπορούσε να προβληθεί ένσταση δεδικασμένου, για να εμποδισθεί η ει-

---

διακοσίους, τὰ δ’ ὑπὲρ χιλίας εἰς ἓνα καὶ τετρακοσίους. οὐκ ἔξεστι δ’ οὔτε νόμοις οὔτε προκλήσει οὔτε μαρτυρίαις ἀλλ’ ἢ ταῖς παρὰ τοῦ διαιτητοῦ χρῆσθαι ταῖς εἰς τοὺς ἐχίνους ἐμβεβλημέναις. (ενν. οι Τεσσαράκοντα δικάζουν οι ίδιοι αυτοτελώς υποθέσεις μέχρι δέκα δραχμές, ενώ για διαφορές άνω των δέκα δραχμών παραδίδουν την υπόθεση στους διαιτητές. Αυτοί, αφού παραλάβουν, εάν δεν πετύχουν να συμβιβάσουν τα μέρη, κρίνουν τη διαφορά, και αν η διάγνωση της υπόθεσης είναι της αρεσκείας αμφοτέρων των μερών και την αποδεχθούν, περατώνεται η δίκη. Εάν κάποιος εκ των αντιδίκων εγείρει έφεση, κλείνουν τις μαρτυρίες και τις προκλήσεις και τους νόμους στους εχίνους, χωριστά για τον ενάγοντα και τον εναγόμενο και προσαρτούν την απόφαση του διαιτητή που είναι καταγεγραμμένη σε πλάκα και τα παραδίδουν σε εκείνους των Τεσσαράκοντα που ήταν της φυλής του εναγομένου. Αυτοί που παραλαμβάνουν εισάγουν την υπόθεση στο δικαστήριο, για ποσά μέχρι χιλίων δραχμών σε διακόσιους έναν δικαστές, για ποσά από εκεί και πάνω σε τετρακοσίους. Δεν επιτρέπεται να γίνει εκ νέου επίκληση νόμων ή προκλήσεων ή μαρτυριών, αλλά πρέπει να γίνει χρήση όσων έκανε χρήση και ο διαιτητής και τοποθετήθηκαν στους εχίνους).

⁶¹ Steinwenter 1925 [1971], 180 επ. Vélissaropoulos-Karakostas 2000, 25. Είναι αμφισβητούμενο πότε ακριβώς έπρεπε τα μέρη να δηλώσουν ότι εμμένουν, αν δηλαδή υπήρχε προθεσμία για την προσβολή της διαιτητικής απόφασης με *ἔφεςιν*. Το πιθανότερο είναι ότι η δήλωσή τους έπρεπε να γίνει αμέσως με την ανακοίνωση της απόφασης, ώστε να γνωρίζουν και οι διαιτητές ποιες θα ήταν οι περαιτέρω ενέργειες, στις οποίες θα έπρεπε να προβούν, να κλείσουν την υπόθεση ή να παραπέμφουν στο δικαστήριο μεταβιβάζοντας εκεί τον *ἐχίνον* με τις *πίστεις* κτλ. Just 1965, 213.

⁶² Steinwenter 1925 [1971], 68-74. Thür 2000, 38. Αδάμ-Μαγνήσαλη 2008, 61 επ.

⁶³ Thür 2000, 38.